

Ks. Piotr Kulbacki

Katolicki Uniwersytet Lubelski

Wydział Teologii

LITURGICZNE OBRZĘDY JUBILEUSZU MAŁŻEŃSTWA

Księgi liturgiczne, podające sposób celebracji liturgii Kościoła, stanowią wyraz jego aktualnej samoświadomości. Celebacja sakramentaliów, pochodzących z ustanowienia Kościoła, wprowadza do liturgii elementy wynikające z ich charakteru – przygotowania do celebrowania sakramentów. Ponieważ sakramentalia stanowią odzwierciedlenie aktualnych potrzeb Kościoła i kształtu życia wspólnoty chrześcijańskiej, dlatego w tym zakresie pojawiają się nowe celebacje liturgiczne, adekwatne do danej epoki¹. W ubiegłym stuleciu w księgach liturgicznych zreformowano istniejące obrzędy błogosławieństw i wprowadzono nowe. Celebacje zostały tak ukształtowane, aby udział w nich był dla wiernych owocny².

Wobec intensyfikacji w II połowie XX wieku procesów laicyzacyjnych, Kościół szczególnie pogłębiał swą refleksję nad rodziną – *ecclesia domestica* – jako podstawowym miejscem głoszenia kerygmatu, oraz nad katechumenatem rodzinnym³. W tym kontekście należy odczytywać dwudziestowieczne księgi liturgiczne, w których można dostrzec ewolucję obrzędów jubileuszu małżeństwa zarówno w *Rytuale rzymskim*, jak i w *Mszale rzymskim*. Celebacja obchodu jubileuszu nie jest traktowana wyłącznie jako święto małżonków i ich rodziny, ale stanowi dla nich i wspólnoty Kościoła istotny element mistagogii sakramentu małżeństwa⁴.

¹ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, [dalej KKK], 1667-1668.

² Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej* „*Sacrosanctum Concilium*”, 1963, [dalej: KL], s. 62-63.

³ Por. P. Kulbacki, *Liturgia w formacji człowieka ku wolności*, Lublin 2013, s. 316-320.

⁴ Por. K. Konecki, *Błogosławieństwa w praktyce duszpasterskiej*, „*Ateneum Kapłańskie*” 152 (2008), s. 462-465; zob. Kulbacki, *Liturgia w formacji...*, s. 509-515.

Praktykowanie obchodów rocznic zawarcia małżeństwa może wpływać na uzupełnienie braków w przygotowaniu do małżeństwa⁵ i – co ważniejsze – pomaga małżonkom, ich rodzinie i wspólnocie eklezjalnej świadomie przeżywać na różnych etapach życia małżeństwo jako sakrament.

EKLEZJALNY ROZWÓJ OBRZĘDÓW MAŁŻEŃSKICH

Współczesne obrzędy związane z zawieraniem małżeństwa w Kościele sięgają swymi korzeniami do starożytności. Choć pewien wpływ na zawieranie małżeństwa przez chrześcijan miały starotestamentalne obrzędy ślubne, to przede wszystkim widać wpływ obrzędów rzymskich.

Zawieranie małżeństwa u żydów miało charakter dwuetapowy. Po wstępnym porozumieniu następowały zaręczyny, rozpoczynające narzeczeństwo, a następnie zaślubiny, otwierające małżeństwo w pełni ukonstytuowane. Rozbudowane formy obrzędowe świadczyły o wielkiej wadze, jaką społeczność izraelska przypisywała instytucji małżeństwa. Dopiero podpisanie umowy regulującej wzajemne zobowiązania materialne rodzin narzeczonych umożliwiało właściwe zaślubiny. Miały one wymiar rodzinny – charakter religijny nadawało im błogosławieństwo rodziców. Bogata obrzędowość sprawowana była prywatnie w gronie rodziny i dopiero „zewnątrzna” uroczystość weselna gromadziła szerszą społeczność⁶.

W przedchrześcijańskim Rzymie obrzędy małżeńskie również miały charakter dwustopniowy. Składały się na nie zaręczyny (*sponsalia*), związane z obietnicą małżeństwa wraz z przekazaniem przez narzeczonego pierścienia zaręczynowego oraz pewnych kosztowności, jako materialnego wkładu w przyszłą rodzinę. Zaręczyny odróżniano od faktycznych zaślubin. Podczas nich pannę młodą prezentowała narzeczonemu zamężna kobieta – *pronuba*, która też dbała o formalną stronę podpisania kontraktu. W domu rodzinnym narzeczonej odbywała się ceremonia podania sobie prawych dłoni i wypowiedzenia rzymskiej formuły zgody małżeńskiej *Ubi tu Gaius, ibi ego Gaia*. Dopiero wówczas następowały obrzędy składania ofiar bóstwom, uczta weselna w domu panny młodej i przeprowadzenie pary małżeńskiej do domu męża⁷.

Starochrześcijański obrzęd także podkreślał wymiar społeczny małżeństwa. Wzorowany był na obrzędach rzymskich, stosujących zasadę *nuptias non concubitus sed consensus facit*⁸, jednakże usuwano z tych obrzędów to, co sprzeciwiało się chrześcijaństwu, a podkreślano wymagania moralne wobec kandydatów do małżeństwa i jego nierozzerwalność. Umożliwiało to doprecyzowanie istotnych warunków umowy małżeńskiej chrześcijan na płaszczyźnie obowiązującego prawa cywilnego. Dość wcześnie utarł się zwyczaj, aby zamiast rzymskiej *pronuby*,

⁵ Zob. tenże, *Katechumenat przedmałżeński narzeczonych*, „Studia Pastoralne” 5 (2009) s. 133-147.

⁶ Por. B. Mokrzycki, *Kościół w świętości*, Warszawa 1984, s. 283-286; zob. KKK 1609-1611.

⁷ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, Poznań 2012, s. 284.

⁸ Por. tamże; KKK 1623, 1625-1628.

przewodniczącej uroczystym zaślubinom, rolę tę spełniał ktoś cieszący się autorytetem w gminie chrześcijańskiej, np. wdowa należąca do klasy wdów, biskup, prezbiter czy diakon, co jeszcze nie nadawało charakteru kościelnego tym obrzędom, ale nadal miały one wymiar domowy, prywatny, rodzinny. Zamiast modlitw pogańskich, które *pronuba* kierowała do bogiń, pojawiał się eklezjalny element w postaci błogosławieństwa biskupa, prezbitera lub diakona, a w miejsce ofiar pogańskich uczestniczo w Eucharystii⁹.

Błogosławieństwo nowożeńców powiązane z Eucharystią nabrało walorów ściśle eklezjalnych i liturgicznych, ewoluując w kierunku bardzo uroczystej formy. Niekiedy wola zawarcia małżeństwa, wypowiedziana podczas zaręczyn, była traktowana z tak wielką powagą, iż w IX wieku spełniała rolę wyrażenia zgody małżeńskiej i przychodzono do kościoła jedynie po błogosławieństwo, ewentualnie połączone z obrzędem *velatio*¹⁰.

W tradycji germańskiej, obok umowy o posag, istotnym domowym obrzędem był akt przekazania narzeczonej przez ojca lub opiekuna narzeczonemu, mający charakter cywilny¹¹. Błogosławieństwo kościelne nie było formalnie wymagane, z czasem jednak zaczęto się domagać, by nastąpiło ono w przeciągu miesiąca od zawarcia małżeństwa. Dopiero w wieku XII zwyczaje rodowe ustąpiły miejsca jednej uroczystości kościelnej, choć początkowo były one sprawowane przed wejściem do kościoła. W toku ewolucji obrzędów kapłan w stroju liturgicznym wychodził po narzeczonej i wprowadzał ich do kościoła. W epoce karolińskiej Kościół zaczął przejmować odpowiedzialność cywilną za zawierane małżeństwa, stąd pojawiły się skrutynia dotyczące wolnej decyzji i szczerzej woli. W XII–XIII wieku pytania te weszły w skład rytuałów galijskich. Z ukształtowanej w środowisku rzymskim chrześcijańskiej obrzędowości małżeńskiej jedynie msza święta za nowożeńców i błogosławieństwo stały się w innych krajach elementem obrzędów ślubnych. Błogosławieństwo nowo zaślubionych, zgodnie z tradycją rzymską, miało miejsce po Modlitwie Pańskiej¹². W myśl zarządzeń Soboru Laterańskiego IV (1215), aby ujawnić ewentualne przeszkody małżeńskie, należało głosić zapowiedzi, a obrzędy zawarcia małżeństwa zyskały swe ostateczne miejsce w ramach liturgii Kościoła¹³.

Formę kanoniczną zawierania małżeństwa, obowiązującą podczas liturgii, zdefiniowano w ogłoszonym przez ojców Soboru Trydenckiego dekrete *Tametsi* (1563)¹⁴. Unifikując obrzędy liturgiczne, wykazano zarazem dużą elastyczność dotyczącą zaślubin, dopuszczono bowiem zwyczaje poszczególnych krajów. Dla-

⁹ Por. B. Mokrzycki, *Kościół w świętości...*, s. 289-290.

¹⁰ Por. tamże, s. 291-292; B. Nadolski, *Velatio*, w: *Leksykon liturgii*, opr. tenże, Poznań 2006, s. 1661-1662; zob. tenże, *Błogosławieństwo nowożeńców*, tamże, s. 186-188.

¹¹ Por. B. Nadolski, *Sakrament małżeństwa*, w: tamże, s. 1355-1356.

¹² Por. B. Mokrzycki, *Kościół w świętości...*, s. 292-295.

¹³ Por. Cz. Krakowiak, *Małżeństwo. III. W Kościele katolickim. D. Aspekt liturgiczny*, w: *Encyklopedia katolicka*, [dalej: EK], t. 11, Lublin 2006, kol. 1083.

¹⁴ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, s. 291; *Codex iuris canonici. Kodeks prawa kanonicznego* (25 I 1983 / 27 XI 1983), Poznań 2008, [dalej: KPK], 1108.

tego w *Rituale Romanum* z 1614 roku było tylko jedno pytanie skierowane do narzeczonych, klęczących przed ołtarzem: czy chcą zawrzeć związek małżeński według obrządku Kościoła? Po czym, gdy podali sobie prawe dłonie, kapłan wypowiadał wskazaną przez sobór formułę: *Ego coniugo vos in matrimonium. In nomine Patris [...]*. Po błogosławieniu obrączki dla panny młodej obrzęd kończył się modlitwą. Błogosławieństwo uroczyste następowało po mszy świętej. Jeśli obrzęd nie poprzedzał mszy świętej, wówczas przewidziano krótkie błogosławieństwo nad nowo zaślubionymi. W okresach liturgicznych, wykluczających uroczyste błogosławieństwo, kapłan odmawiał tylko krótką modlitwę o pomoc Bożą dla nowożeńców¹⁵.

Eklezjalny charakter rozwoju obrzędów małżeńskich związany był z podkreśleniem nauki o charakterze sakramentalnym małżeństwa i związanej z tym jego nierozzerwalności¹⁶. Dla zabezpieczenia trwałości małżeństwa w obrzędach pojawiło się skrutynium dotyczące woli zawarcia małżeństwa zgodnie z nauką Kościoła, mające podkreślić jego prawny charakter. Na zasadzie oczywistości na drugi plan schodziła odpowiedzialność na płaszczyźnie wiary za wypełnienie tych zobowiązań. Redukowano ją niejako do odpowiedzialności prawnej i moralnej. Choć istotne obrzędy małżeńskie znalazły swe niepodważalne miejsce w liturgii Kościoła, to nie uwzględniano zbyt szeroko roli sakramentaliów, w szczególności bogactwa błogosławieństw, w umacnianiu sakramentalnej więzi małżeńskiej.

OBCHODY JUBILEUSZU MAŁŻEŃSTWA PRZED VATICANUM II

Wraz z ewolucją zaślubin – od uroczystości rodzinnej aż do obrzędów małżeństwa sprawowanych *coram ecclesia* i celebrowania z tej okazji mszy świętej – pojawiły się specjalne formuły liturgiczne przewidziane z okazji obchodu upamiętniającego zawarcie małżeństwa. W wiekach średnich szczególnego znaczenia nabrały obchody trzydziestego dnia od zawarcia małżeństwa i rocznica ślubu. Pierwsze liturgiczne ślady tej praktyki można spotkać już w *Gelasianum Vetus*. Sakramentarz ten posiadał przeznaczone na te dni specjalne modlitwy oraz własne *Hanc igitur*. Jednak następne wyraźne wzmianki o takich obchodach występują dopiero w rytuałach diecezjalnych z XVIII wieku¹⁷.

Potrydencki *Rytuał rzymski* z 1614 roku, mimo uzupełnień i poprawek wprowadzanych od początku XX stulecia (w latach 1913 i 1925), dopiero w edycji Piusa XII z 1952 roku, do której włączono liczne błogosławieństwa¹⁸, uwzględnił obchody jubileuszu sakramentu małżeństwa¹⁹. Mszał Piusa V (1570) nie przewi-

¹⁵ Por. B. Mokrzycki, *Kościół w świętości...*, s. 297-280.

¹⁶ Por. KKK 1630-1631.

¹⁷ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, s. 306.

¹⁸ Por. U.M. Lang. *Theologies of Blessing: Origins and Characteristics of De benedictionibus* (1984), "Antiphon" 15 (2011), s. 28-29.

¹⁹ Por. A. Krzystek, *Generalna reforma liturgiczna papieża Piusa XII. Zamierzenia i realizacja*, Szczecin 2000, s. 294; zob. *Rituale Romanum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1952, Tit. V, 7.

dywał obchodów jubileuszu²⁰. Dopiero mszał Jana XXIII²¹ z 1962 roku, oprócz mszy wotywniej z okazji zaślubin²², zawierał nową wskazówkę, aby z okazji jubileuszu 25-lecia lub 50-lecia zaślubin wykorzystać formularz mszy wotywniej *De Sanctissima Trinitate* lub *De Beata Maria Virgine*, dołączając przed konkluzją kolekty dodatkową orację z mszy *Pro gratiarum actione*. Na zakończenie należało odmówić nad małżonkami modlitwę zawartą w *Rytuale rzymskim*²³.

W oparciu o edycję *Rytuału rzymskiego* Piusa XII, podobnie jak w innych krajach, wydano u progu *Vaticanum II* polską wersję *Collectio rituum*²⁴. Księga ta stanowi „zbiór obrzędów zawierający wyjątki z *Rytuału rzymskiego* dostosowanego do potrzeb diecezji polskich”²⁵. *Collectio rituum* zawiera rozdział *De sacramento matrimonii*²⁶, w którym oprócz obrzędu błogosławienia małżeństwa poza mszą świętą lub ją poprzedzającego, przewidziano uroczyste błogosławienie małżeństwa w czasie mszy świętej, błogosławieństwo nowo poślubionej małżonki, błogosławieństwo niewiasty w stanie błogosławionym, po urodzeniu żywego dziecka oraz po urodzeniu umarłego dziecka²⁷. Omawiany rozdział w swej ostatniej części zawiera *benedictio coniugum post 25 vel 50 annos in matrimonio transactos*²⁸.

Błogosławieństwo to, *per analogiam* do stosowanego w Polsce obrzędu zawarcia małżeństwa, rozpoczynało się hymnem *Veni Creator, Spiritus* z werselem *Emitte Spiritum tuum* oraz oracją. Po krótkim kazaniu (*exhortatio*) małżonkowie klękali i następowała Modlitwa Pańska z wersełami opartymi na Psalmie 71[70], zakończonymi oracją²⁹. Następnie kapłan mówił: „A teraz, czcigodni małżonkowie, powstawszy, przyjmijcie błogosławieństwo Boże, tak jak przyjęliście je przed 25 (vel: 50) laty”³⁰. Modlitwa błogosławieństwa była odmawiana przez kapłana, który zgodnie z polską tradycją wiązał na ten czas stulą podane prawe dłonie jubilatów. Przy obchodzie jubileuszu pięćdziesięciu lat małżeństwa następowało, zgodnie z tradycją, przekazanie „lasek krzyżem opatrzonych” (*sacerdos tradit in manus baculos parva cruce in cuspidе munitos*). Po pokropieniu małżonków wodą

²⁰ Zob. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Summorum Pontificum cura recognitum. Post novam editionem typicam*, Romae – Tornaci – Parisiis-Neo Eboracii [1957], s. [72]–[75].

²¹ Zob. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Summorum Pontificum cura recognitum. Editio iuxta typicam*, Novi Eboraci – Bostoniae – Cincinnati – Chicagoe – Sancti Francisci [1962].

²² Por. *De Missa votiva "Pro sponsis" et di missa pro pro gratiarum actione in 25° et 50° anniversario a celebratione matrimonii*, tamże, s. xxvi; *Pro sponsis*, tamże, s. (76)–(78).

²³ Por. *De Missa votive*, s. xxvi; *In 25° et 50° anniversario a celebratione matrimonii*, w: *Missale Romanum* (1962), s. (78).

²⁴ Por. *Collectio rituum continens excerpta e Rituali Romano ecclesiis Poloniae adaptation*, Katowice 1963.

²⁵ Tamże, s. 5.

²⁶ Por. tamże, s. 155–204.

²⁷ Por. tamże, s. 155–198.

²⁸ Por. tamże, s. 198–204.

²⁹ Por. tamże, s. 199–202.

³⁰ Tamże, s. 202.

pobłogosławioną kapłan ubierał się w mszalne szaty liturgiczne i sprawował mszę wotywną *De Sanctissima Trinitate* lub *De Beata Maria Virgine* z kolektą poszerzoną o orację mszy dziękczynnej³¹. Po mszy świętej kapłan intonował śpiew lub recytację hymnu *Te Deum laudamus*, kończąc go wersetami wskazanymi w rozdziale zawierającym modlitwy dziękczynne³².

POSOBOROWE OBRZĘDY JUBILEUSZU MAŁŻEŃSTWA

Pierwsze posoborowe wydanie typiczne obrzędów sakramentu małżeństwa z roku 1969 nie zawierało nawet wzmianki o liturgii związanej z jubileuszem małżeństwa³³. Natomiast w pierwszej edycji typicznej mszału posoborowego z roku 1970 formularze *Missa „pro Sponsis”* zamieszczono w nowym dziale: *Missae rituales*, nie włączając już ich, tak jak uprzednio, do grupy mszy wotywnych³⁴. Wśród tych formularzy znajdują się następujące: *In anniversario Matrimonii*, *In XXV anniversario Matrimonii* oraz *In L anniversario Matrimonii*³⁵. Zostały one poprzedzone wskazówką, iż dopełniają one formularz *Pro gratis Dei reddendis*, a także można ich używać w mszach w ferie *per annum*³⁶. Drugie wydanie typiczne mszału z roku 1975 posiada trzy interesujące nas formularze: msza w rocznicę zawarcia małżeństwa, msza w 25. rocznicę małżeństwa, msza w 50. rocznicę małżeństwa³⁷.

W promulgowanym przez Jana Pawła II trzecim wydaniu typicznym mszału posoborowego (2002) msze przewidziane na jubileusz małżeństwa wyłączono spośród mszy obrzędowych, zawierających msze *In celebratione matrimonii*³⁸. Msze *In anniversariis matrimonii* umieszczono wśród *Missae et orationes pro variis necessitatibus vel ad diversa*, w I rozdziale *Pro sancta Ecclesia*³⁹. Teksty formularzy pozostawiono niezmienione w stosunku do pierwszego i drugiego wydania typicznego, dodatkowo odsyłając do *Rytuału rzymskiego* i odpowiednich obrzędów zawartych w *Ordo celebrandi matrimonium*⁴⁰.

Drugie łacińskie wydanie typiczne obrzędów sakramentu małżeństwa z 1991 roku, uwzględniające nowe prawo kodeksowe⁴¹, wśród *Appendices* zawiera *Ordo benedictionis coniugum intra Missam, occasione data anniversarii Ma-*

³¹ Por. tamże, s. 202-203

³² Por. tamże, s. 204, 333-344.

³³ Por. *Ordo celebrandi matrimonium*. Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1969; B. Mokrzycki, *Kościół w świętości...*, s. 335.

³⁴ Por. *Missale Romanum*. Editio typica, Typis Polyglottis Vaticanis 1970, s. 741-756.

³⁵ Por. tamże, s. 754-756.

³⁶ Por. tamże, s. s. 753, 821-822.

³⁷ Por. *Missale Romanum*. Editio typica altera, Typis polyglottis Vaticanis 1975, s. 757-759;.

³⁸ Por. *Missale Romanum*. Editio typica tertia, Typis polyglottis Vaticanis 2008, s. 1023-1037; informuje o tym rubryka: tamże, s. 1037.

³⁹ Por. *Missale Romanum* (2008), s. 1098-1100.

⁴⁰ Por. *Ordo celebrandi matrimonium*. Editio typica altera, Typis Polyglottis Vaticanis 1991, [dalej: OCM], n. 272-286.

⁴¹ Por. KKK; zob. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”* (22 XI 1981), nr 66-69.

*trimonii adhibendus*⁴². Wydanie to uwzględniło obrzędy jubileuszu małżeństwa zawarte w posoborowych obrzędach błogosławieństw *De benedictionibus* z roku 1984⁴³.

Obrzędy małżeństwa w *editio typica altera* wymieniają obchód 25., 50. i 60. rocznicy ślubu i odsyłają do formularzy zawartych w mszale i lekcjonarzu mszalnym oraz do zamieszczonego w rytuale wyboru czytań przewidzianych dla obrzędu zawierania małżeństwa podczas mszy świętej lub poza nią⁴⁴. Po Ewangelii i homilii celebrans zaprasza jubilatów do modlitwy o odnowienie złożonych przed Bogiem ślubów. Następuje modlitwa uwielbienia Boga za swego małżonka i wspólna prośba o wierność przymierzu małżeńskiemu oraz ewentualne błogosławieństwo posiadanych lub nowych obrączek⁴⁵. Następuje modlitwa powszechna, zgodnie z zasadami dotyczącymi jej formy we mszy świętej. *Editio typica altera* podaje wzorzec modlitwy wiernych⁴⁶. Analogicznie do błogosławieństwa nowo zaślubionych, odmawianego zamiast embolizmu i doksologii po Modlitwie Pańskiej⁴⁷, także podczas obchodów jubileuszu małżeństwa zostało w tym samym miejscu liturgii mszy świętej⁴⁸ przewidziane błogosławieństwo. Znak pokoju może być przekazany zgodnie z miejscowymi zwyczajami, zaś jubilaci mogą przyjąć komunię świętą pod obiema postaciami⁴⁹. Błogosławieństwo na zakończenie mszy świętej przewiduje formę zwykłą lub bardziej uroczystą⁵⁰.

Struktura obrzędów związanych z obchodem rocznicy małżeństwa sakramentalnego jest wzorowana na obrzędach zawarcia małżeństwa i koncentruje się wokół trzech elementów: dziękczynienia za otrzymane łaski (przeszłość), odnowienia - pogłębienia łaski sakramentu (teraźniejszość), prośby o dalsze łaski, pomoc Bożą i wytrwanie w wiernej miłości (przyszłość)⁵¹. Struktura ta ma swe odbicie w trzech częściach modlitwy błogosławieństwa⁵². Na płaszczyźnie liturgicznej należy w obchodach rocznic widzieć udzielanie łaski (*sacramentalium*) umacniającej małżonków na drodze ich codziennego „celebrowania” sakramentu małżeństwa.

⁴² Por. OCM 272-286.

⁴³ Zob. *De benedictionibus*. Editio iuxta typicam, Libreria Editrice Vaticana 1993, n. 90-134.

⁴⁴ Por. OCM 272-273; 179-222.

⁴⁵ Por. tamże, 274-279; B. Nadolski, *Pierścień*, w: tenże, *Leksykon symboli liturgicznych*, Kraków 2010, s. 225.

⁴⁶ Por. OCM 280-281.

⁴⁷ Por. tamże, 283; zob. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 4, Poznań 2011, s. 335-336.

⁴⁸ Por. OCM 70, 283.

⁴⁹ Por. tamże, 284-285.

⁵⁰ Por. tamże, 286

⁵¹ Por. B. Mokrzycki, *Kościół w świętości...*, s. 335.

⁵² Por. A. Rojewski, *Błogosławieństwa w Kościele rzymsko-katolickim*. „Studia Płockie” 24 (1996), s. 96; A. Gerhards, H. Becker, *Mit allem Segnen seines Geistes gesegnet*, w: *Heute segnen. Werkbuch zum Benedictionale*, red. A. Heinz, H. Rennings, Freiburg 1987, s. 28.

ADAPTACJE W POLSKICH POSOBOROWYCH KSIĘGACH LITURGICZNYCH

Pierwsza polska adaptacja posoborowych obrzędów sakramentu małżeństwa (1974)⁵³, dokonana na podstawie pierwszego wydania typicznego *Ordo celebrandi matrimonium* (1969), została oparta na opisanym wyżej układzie mszy obrzędowych w mszale posoborowym (1970). Wykorzystano także tradycję polskich rytuałów potrydenckich⁵⁴. Polskie teksty zamieszczone w dodatku przewidywały obrzędy jubileuszu małżeństwa tylko w czasie mszy świętej⁵⁵.

W obowiązującej dziś polskiej edycji mszału z roku 1986 roku, opartej na *editio typica altera*, wszystkie trzy formularze zaczerpnięte z edycji łacińskiej z 1975 roku⁵⁶ zostały uzupełnione o antyfony na wejście i komunię pochodzące z formularza mszy dziękczynnej⁵⁷, a formularze z okazji 25. i 50. rocznicy małżeństwa posiadają błogosławieństwo na końcu mszy, kolejno zaczerpnięte z pierwszych dwóch formularzy mszy za nowożeńców⁵⁸.

W polskiej edycji lekcjonarza mszalnego, w tomie zawierającym czytania w mszach obrzędowych, okolicznościowych i wotywnych, w sekcji czytań w mszach obrzędowych, wyróżniono w tytule rozdziału mszę przy zawieraniu małżeństwa i podano bogaty wybór czytań⁵⁹. W tym samym rozdziale znajduje się podtytuł: „Msza w 25. lub 50. rocznicę zawarcia małżeństwa”, zawierający jedynie wskazówkę, że należy wziąć „czytania mszalne jak przy zawieraniu małżeństwa”⁶⁰.

Trzecie, zmienione, wydanie obrzędów sakramentu małżeństwa w języku polskim (1996)⁶¹ zostało oparte na łacińskiej *editio typica altera* (1991) i uwzględniło polską adaptację *Obrzędów błogosławieństw* (1994)⁶². Pozostawiono bez zmian lub poddano niewielkim korektom znaczną część dodatku z pierwszego polskiego wydania.

⁵³ *Obrzędy sakramentu małżeństwa. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1974, [dalej: OSM 1974].

⁵⁴ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, s. 304; zob. W. Nowak, *De novo ritu celebrandi matrimonium usus dioecesium Poloniae accomodato*, „Efemerides Liturgicae” 93 (1979), s. 392-398.

⁵⁵ Por. OSM 1974 s. 97-109; zob. B. Migut, *Wspólny udział małżonków w Eucharystii*, „Studia Pastoralne” 5 (2009), s. 95-111.

⁵⁶ *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*. Wydanie drugie poszerzone, Poznań 2009, [dalej: MRDP], s. 87”-91”.

⁵⁷ Por. MRDP s. 170”-171”.

⁵⁸ Por. tamże, s. 81”, 84”.

⁵⁹ Por. *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, Poznań-Warszawa 1977, s. 130-163; zob. *Missale Romanum. Lectionarium*, t. III. *Pro Missis de Sanctis, Ritualibus, ad Diversa, Votivis et Defunctorum*, Typis Polyglottis Vaticanis 1972.

⁶⁰ Por. *Lekcjonarz mszalny*, t. 7, s. 163.

⁶¹ *Obrzędy sakramentu małżeństwa. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Wydanie trzecie według drugiego wydania wzorcowego, Katowice 1996, [dalej: OSM 1996].

⁶² *Obrzędy błogosławieństw. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 1-2, Katowice 1994, [dalej: OBI].

Poniżej zostanie przedstawiony przebieg ceremonii według obecnie obowiązującego w Polsce obrzędu z roku 1996. Zostaną wskazane niektóre różnice w stosunku do polskiego obrzędu z roku 1974.

Dodatek polski posiada własną numerację rubryk i tekstów liturgicznych i jest poszerzony w stosunku do obrzędu łacińskiego o rubryki wprowadzające w znaczenie i teologię jubileuszu. Rubryki obu wydań polskich (lata 1974 i 1996) wskazują na łączność małżeństwa z Eucharystią i znaczenie obchodów jubileuszy. A ponieważ są one równocześnie rocznicami powstania nowej rodziny, zachęca się, aby zaprosić dzieci i krewnych do pełnego udziału we mszy świętej. Rubryki podkreślają umożliwienie jubilatom przystąpienia do sakramentu pokuty i zaznaczają, iż termin obchodu wybierają małżonkowie, uzgadniając go z duszpasterzem. Obchody mogą być wspólne dla większej grupy małżonków, wtedy indywidualnie wyrażają swą wolę wypełniania zobowiązań płynących z sakramentu małżeństwa, zaś inne części obrzędu stosuje się do wszystkich razem⁶³.

Kolejne zapisy (1974) wskazywały początkowo jako miejsce obrzędów jubileuszu 25-lecia i 50-lecia wyłącznie mszę świętą dziękczynną. Nowe wydanie (1996) mówi o mszy świętej obrzędowej w 25. rocznicę oraz podaje wspólny formularz na 50. i 60. rocznicę⁶⁴. Zarazem stwierdza się, iż obrzędy jubileuszu „w szczególnych okolicznościach mogą się odbyć poza mszą świętą, w sposób podany w *Obrzędach błogosławieństw*”⁶⁵. Jeśli w uroczystościach uczestniczy kilku kapłanów, zachęca się do koncelebry⁶⁶. Obrzędy zawarcia małżeństwa, zarówno w obu edycjach typicznych, jak i w polskich adaptacjach, nie odnoszą się do okoliczności, w której celebrazem jest biskup. Sposób wypełniania tej posługi przez biskupa omawia szczegółowo *Ceremoniale episcoporum* (z lat 1984 i 2008), które pomija jednak milczeniem obchody jubileuszu, nie podając żadnych wskazówek dotyczących szczególnego sposobu udziału biskupów (skądinąd częstego) w tych uroczystościach⁶⁷.

Przebieg obrzędu stosowanego w Polsce przewiduje, o ile jest to możliwe, na wzór obrzędu zawarcia małżeństwa, wejście procesjonalne do kościoła kapłana z ministrantami oraz jubilatów z dziećmi i wnukami, po czym dopiero następuje pozdrowienie liturgiczne i kapłańskie słowo wprowadzające⁶⁸.

Zgodnie z zachowaną w Polsce tradycją agendy Hieronima Powodowskiego (1591) oraz *Rytuału Piotrkowskiego* (1613) poprzedzania wyrażenia *consensu* małżonków hymnem do Ducha Świętego, został on *per analogiam* włączony w obrzędy jubileuszu⁶⁹. Po hymnie następuje odnowienie ślubowania, podczas

⁶³ Por. OSM 1974 dod. nr 1-5; OSM 1996 dod. nr 1-5.

⁶⁴ Por. OSM 1974 dod. nr 6; OSM 1996 dod. nr 6.

⁶⁵ Por. OSM 1996 dod. nr 6; OBI nr 115-134.

⁶⁶ Por. OSM 1974 dod. nr 7; OSM 1996, dod. nr 7.

⁶⁷ Por. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*, Katowice 2013, nr 615-637.

⁶⁸ Por. OSM 1974 dod. nr 9-11; OSM 1996 dod. nr 9-11.

⁶⁹ Por. OSM 1974 dod. nr 15; OSM 1996 dod. nr 15; zob. OSM 1996, nr 61, 95, 132; OCM 58-64, 92-98, 126-128, 158-163, 274-279; B. Nadolski, *Liturgika*, t. 3, s. 293-294, 304.

którego polski obrzęd przewiduje, iż małżonkowie podają sobie prawe dłonie, a kapłan wiąże je stułą. Wypowiadany przy tym polski tekst nawiązuje w formie i treści do obrzędu zawarcia małżeństwa według tradycji warmińskiej agendy Marcina Kromera (1574)⁷⁰, podczas gdy tekst w *editio typica altera* ma charakter wysławiania Boga i modlitwy o umocnienie miłości i przymierza małżeńskiego⁷¹. Polska wersja obrzędów jubileuszu z 1974 roku zawierała w tym miejscu kapłańskie błogosławieństwo jubilatów, które zgodnie z wzorcowym tekstem łacińskim zostało pominięte w edycji z roku 1996⁷².

Polskie edycje obrzędów przewidują wręczenie jubilatowi obchodzącym 50. rocznicę ślubu krzyży przeznaczonych do zawieszenia na ścianie lub na szyi. Mogą one mieć formę plakiety. Stanowią znak udzielonego błogosławieństwa. Edycja z roku 1974 przewidywała poświęcenie krzyży przed liturgią, natomiast edycja z roku 1996 – w trakcie liturgii, przed wręceniem ich⁷³. Natomiast polskie *Collectio rituum* z 1963 roku przewidywało, opisane wyżej, symboliczne przekazanie „lasek opatrzonych krzyżem”⁷⁴.

Modlitwa powszechna zamieszczona w edycji z 1974 roku została powtórzona w wydaniu z 1996 roku. Posiada ono także tekst modlitwy powszechnej zaczerpnięty z *editio typica altera*⁷⁵.

W liturgii eucharystycznej wydanie z 1996 roku wprowadza po Modlitwie Pańskiej, zgodnie z tekstem łacińskim, błogosławieństwo jubilatów⁷⁶. Wprowadzony też został, za wydaniem z 1974 roku, zapis o śpiewie dziękczynnym po komunii „Uwielbiaj duszo moja” lub „Ciebie, Boga wysławiamy”, którego nie ma w wydaniu typicznym. Błogosławieństwo na zakończenie mszy świętej może mieć zwykły lub uroczysty charakter. Zostały podane dwie formuły zakończenia mszy w 25. i 50. rocznicę zawarcia małżeństwa, zaczerpnięte z obrzędów z roku 1974, które są powtórzone w mszale z 1986 roku. Błogosławieństwo w 50. rocznicę małżeństwa jest powtórzeniem jedyne go błogosławieństwa jubileuszowego w wydaniu łacińskim i wydanie z 1996 roku przeznacza je także na 60. rocznicę ślubu⁷⁷.

Omawiane obrzędy w wersji polskiej, jak już zostało wspomniane, zostały nieco wcześniej opublikowane w *Obrzędach błogosławieństw* (1994), stanowiących polską edycję *De benedictionibus* (1984). W rozdziale III, zatytułowanym „Obrzędy błogosławienia małżonków”⁷⁸, w części A, znajduje się obrzęd błogosławienia podczas mszy świętej z okazji rocznicy zawarcia małżeństwa. Obrzędy jubileuszu

⁷⁰ Por. tamże, s. 304.

⁷¹ Por. OSM 1974 dod. nr 16-18; OSM 1996 dod. nr 16-18; zob. OCM 277.

⁷² Por. OSM 1974 dod. nr 19.

⁷³ Por. OSM 1974 dod. nr 8, 20; OSM 1996 dod. nr 8, 19-20; zob. Rojewski, *Błogosławieństwa w Kościele...*, s. 111.

⁷⁴ Por. *Collectio rituum...*, s. 202.

⁷⁵ Por. OSM 1974 dod. nr 21; OSM 1996 dod. nr 21; OCM 280-281.

⁷⁶ Por. OSM 1996 dod. nr 24; OCM 72-74, 240-244.

⁷⁷ Por. OSM 1974 dod. s. 107, 109; OSM 1996 dod. nr 28; MRDP 89”, 91”; OCM 286.

⁷⁸ Por. OBł 90-134.

małżeństwa zawarte w *Obrzędach sakramentu małżeństwa* (1996) pokrywają się w z nimi w części od Ewangelii do końca obrzędu⁷⁹.

Natomiast część B zawiera obrzęd błogosławieństwa małżonków podczas mszy sprawowanej w innych okolicznościach⁸⁰. W liturgii słowa mogą zostać dobrane czytania z lekcjonarza mszalnego, przeznaczone do sprawowania sakramentu małżeństwa albo z mszy świętej dziękczynnej⁸¹. Podane wezwania do modlitwy powszechnej zostały zaczerpnięte z obrzędów jubileuszu w *editio typica altera*⁸². Celebrans na zakończenie modlitwy powszechnej odmawia formułę błogosławieństwa⁸³. Nie jest przewidziane błogosławieństwo po Modlitwie Pańskiej. Może być uroczyste błogosławieństwo na zakończenie mszy świętej, według wzorca podanego w mszale i w *editio typica altera*⁸⁴.

Część C zawiera obrzęd błogosławieństwa małżonków poza mszą świętą⁸⁵. Może on być sprawowany także przez diakona lub osobę świecką, z zastosowaniem czynności i modlitw dla nich przewidzianych⁸⁶. Rozpoczyna się on pozdrowieniem liturgicznym i wprowadzeniem⁸⁷, po których następuje czytanie słowa Bożego – zaproponowano jedno czytanie z psalmem reponsoryjnym oraz wyjaśnienie czytania i obrzędu⁸⁸. Hymn do Ducha Świętego i odnowienie ślubowania przebiegają tak jak w części A. Jeśli szafarzem jest kapłan lub diakon, wiąże ręce małżonków stułą. Po odnowieniu ślubowania szafarz wręcza jubilatom krzyże (nie jest przewidziane ich błogosławienie w trakcie obrzędu). Modlitwa powszechna została zaczerpnięta z *editio typica altera* i uzupełniona o jedno wezwanie alternatywne wobec wezwania za małżonków obchodzących 25., 50. lub 60. rocznicę ślubu⁸⁹. Po jej zakończeniu zamiast oracji końcowej odmawiana jest modlitwa błogosławieństwa⁹⁰. Jest to modlitwa błogosławieństwa przewidziana w *editio typica altera* po Modlitwie Pańskiej⁹¹. W innych okolicznościach zaproponowana jest ta sama modlitwa, co w części B⁹². Na zakończenie przewidziane są dwie

⁷⁹ Por. OSM 1996, dod. nr 14-28; OBI 95-106. We wprowadzeniu do odnowienia ślubowania w OSM 1996 Dod. nr 16 jest mowa o 25 i 50-leciu, pominięto wersję 60 rocznicy, która występuje w OBI 97.

⁸⁰ Por. OBI 107-114.

⁸¹ Por. OSM 1996 s. 65-106; *Lekcjonarz mszalny*. t. 7, s. 131-163, 373-387.

⁸² Por. OBI 110; OCM 280; OSM 1996 Dod. nr 21.

⁸³ Por. OBI 111. Podobnie jest w obrzędach zawarcia małżeństwa poza mszą świętą w OSM 1974 nr 55, co zaciera „charakter anamnetyczny-epikleptyczny *benedictio super sponsam et sponsum*”; por. B. Nadolski, *Liturgika*. t. 3, s. 305.

⁸⁴ Por. MRDP 91”; OCM 286; OSM 1996 Dod. nr 28.

⁸⁵ Por. OBI 115-130.

⁸⁶ Por. OBI 115.

⁸⁷ Por. OBI 117-120

⁸⁸ por. 1 Kor 1, 4-9; Ps 128 [127], 1-2.3.4-5. Czytanie nie występuje w OSM 1996 i w czytaniach mszy obrzędowych *Lekcjonarza mszalnego* t. 7. Nie jest ono ujęte w ramy wprowadzenia i zakończenia właściwymi dla liturgii słowa; por. OBI 121-123.

⁸⁹ Por. OBI 124-127.

⁹⁰ Por. OBI 128

⁹¹ Por. OCM 283; OSM 1996 dod. nr 24.

⁹² Por. OBI 111.

wersje błogosławieństwa kapłana lub diakona, zaczerpnięte z części A, względnie tekst przeznaczony dla świeckiego szafarza⁹³.

Część D zawiera obrzęd krótszy. Składa się on z pozdrowienia, krótkiego czytania z Pisma Świętego i dwóch formuł błogosławieństwa, takich jak w części C⁹⁴.

Adaptacje w obrzędach błogosławienia małżonków wprowadzone do polskich edycji ksiąg liturgicznych prowadziły do harmonizacji obchodów jubileuszy z polską tradycją celebracji zawierania małżeństwa. Zgodnie z przepisami liturgicznymi, także celebrans powinien dokonywać odpowiednich akomodacji do aktualnej okoliczności, związanych ze sprawowaną liturgią obchodów rocznic małżeństwa⁹⁵.

ZAKOŃCZENIE

Obrzędy obchodu rocznic zawarcia małżeństwa odgrywają w dzisiejszych czasach doniosłą rolę⁹⁶. Nawet na płaszczyźnie naturalnej stanowią świadectwo trwałości małżeństwa i znak odniesienia dla innych małżeństw, szczególnie dla przeżywających trudności. Dlatego także świecka obrzędowość podejmuje obchody jubileuszów małżeńskich⁹⁷.

Obrzędy błogosławieństw stwierdzają *explicite*, iż „małżonkowie mogą prosić o błogosławieństwo także poza rocznicami”, z uwagi na różne potrzeby i okoliczności życiowe. Zachęca się ich do odnawiania ślubowania przy okazji rekolekcji lub pielgrzymek. Księga liturgiczna podaje dyspozycję, iż „przy zachowaniu podstawowych części tego obrzędu można wybrać niektóre elementy, w celu dostosowania celebracji do okoliczności miejsca i do sytuacji małżonków i ich rodzin”, a także, jeśli błogosławienie dotyczy wielu małżonków, dostosować formy językowe do liczby mnogiej⁹⁸. Wypadałoby organizować w parafiach odnowienie ślubów w święto Świętej Rodziny: Jezusa, Maryi i Józefa⁹⁹. Szczęólnego charakteru nabiera odnowienie ślubów małżeńskich w trakcie mistagogii deuterokatechumenalnej. Małżonkowie odnawiają wtedy podczas rekolekcji oazowych nie tylko przyrzeczenia związane z sakramentem chrztu, ale także swoje zobowiązania wypływające z sakramentu małżeństwa¹⁰⁰.

⁹³ Por. OBł 106, 129-130.

⁹⁴ Por. OBł 132-134.

⁹⁵ Por. Cz. Krakowiak, *Inkulturacja liturgii rzymskiej po Vaticanum II. Komentarz do IV Instrukcji Varietates legitimae*, „Liturgia Sacra” 10 (2004), nr 2, s. 281-282.

⁹⁶ Por. J. Wysocki, *Rytuał rodzinny*, Włocławek 2003, s. 536-537.

⁹⁷ Zob. J. Balicki, *Rodzina*, w: *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków 2004, s. 1119-1121.

⁹⁸ Por. OBł 92-93.

⁹⁹ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, Poznań 2003, nr 112.

¹⁰⁰ Por. Kulbacki, *Liturgia w formacji...*, s. 514; T. Pajurek, *Formacja liturgiczna w Oazie Rodzin*, Lublin 2012, s. 209-219.

LITURGICAL RITES OF THE ANNIVERSARY OF MARRIAGE

Summary

The paper presents the development of liturgical rites related to the Wedding Anniversary. It reveals the process of evolution of marriage rituals: from domestic rituals to wedding ceremonies celebrated in churches. Post-Tridentine Roman Ritual (1614) as well as its complements introduced at the beginning of the 20th century (1913 and 1925) did not include jubilee celebrations. Wedding anniversary celebrations were finally added to the Roman Ritual in 1952.

Pius V's Roman Missal did not include rites of anniversaries. Only the Missal of John XXIII on the occasion of the 25th and the 50th wedding anniversary indicated votive Mass formulas: *De Sanctissima Trinitate*, *De Beata Maria Virgine* including the additional oration from *Pro gratiarum actione*. The celebration was to be concluded with the prayer over the spouses, included in the Roman Ritual.

The first edition of the post-conciliar *Ordo celebrandi matrimonium* (1969) did not contain any reference to the anniversary. *Editio typica altera* (1991) provided the appropriate formulas of the Mass and blessings based on *De benedictionibus* (1984). Polish editions of the Sacrament of Marriage rites preserve the traditions of the hymn *Veni Creator* and the binding of hands with the stole during the rite of marriage and – similarly – the rite of the anniversary. Further editions of the Missal of Paul VI provide forms of the Mass for the anniversary placing them among ritual masses (1970, 1975) or votive masses (2002).

Liturgical books currently provide celebration patterns for the 25th, 50th and 60th wedding anniversary. They also encourage priests, deacons and lay persons to give blessings on other occasions. The renewal of wedding vows ceremony as an element of the mystagogy of the Sacrament of Marriage is widely practiced in Domestic Church oasis retreats of the Light-Life Movement.

Key words

marriage, wedding, jubilee, anniversary, blessing, ritual, missal.

Słowa kluczowe

małżeństwo, ślub, jubileusz, rocznica, błogosławieństwo, rytuał, mszał.